

"אִישׁ אֹו אִשָּׁה" **ג' פעמים למה לי?**

ספר דברים פרק יז

(ב) כִּי יִמָּצֵא בְּקֶרְבְּךָ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ אִשֶּׁר יִדּוֹד אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ
אִישׁ אֹו אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת הָרַע בְּעֵינֵי יִדּוֹד אֱלֹהֶיךָ לַעֲבֹד
בְּרִיתוֹ: (ג) וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וּלְשִׁמְשֵׁם אֹו
לִיָּרֵחַ אֹו לְכָל צָבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי:

רש"י על דברים פרק יז פסוק ג
(ג) אֲשֶׁר לֹא נִוִּיתִי – לַעֲבֹד:

ולכאורה היה צ"ל 'אשר אסרתי' ואין לסרס הכתוב¹ ולפרשו שהכוונה
היא 'אשר ציוויתי לא לעבדם', איננו פשוטו של מקרא!

ויובן בהמשך להגדרת הכתוב 'לעבודה זרה' שהיא 'לעבוד על בריתו'
[דלכאורה מה זה שייך ל'בריתו'? הלא גם בני נח מוזהרין על ע"ז וחייבים מיתה על
כך, גם בלי 'בריתו']

¹ ראה פירוש בעלי התוספות ויקרא י, א : ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא צוה אותם. סרס
המקרא ודרשהו: אשר צוה אותם לא תקריבו ומשמע אשר לא צוה אותם לשון אזהרה,
וכן נמי וילך ויעבוד אלהים אחרים וכו' אשר לא צויתי - אשר צויתי לא תעבדו ... והעולם שאינם
יודעים סירוס המקרא מקשים. והלא כמו כן לא צוה להם שלא להקריב אש זרה וכיון שלא הוזהרו
למה נענשו. ולא הבינו המקשים סירוס הפסוק דהכי ר"ל בדפירשנו:

אלא שמדובר במי שלא רק יוילך ויעבוד אלהים אחרים [שהם פסילים מעשה ידי אדם] וישתחו להם' [שלכאורה כולל כל סוגי ה'נעבדים'] אלא גם [עם וא"ו המוסיף] במי שעבד 'ולשמש או לירח או לכל צבא השמים' [כשכוונתו לעבוד הקב"ה! אבל בשיתוף עם 'שמש' במרום]

על זה כרת ה' ברית² עם ישראל, אשר להם אסר לעבוד גם בשיתוף, כפי שכבר למד התלמיד ברש"י קודם:

רש"י על שמות פרק כ פסוק כ
לא תעשון אלהי – לא תעשון דמות שמשי המשמשים לפני במרום (מכילתא): אלהי כסף – צא להזהיר על הכרובים שאתה עושה לעמוד אלהי שלא יהיו כל כסף שאתם עשיתם לעשותן כל כסף הרי הן לפני כאלהות: ואלהי זהב – צא להזהיר שלא יוסיף על צ' שאתם עשיתם ד' הרי הן לפני כאלהי זהב: לא תעשון לכם – לא תאמר הריני עושה כרובים צבתי כנסיות וצבתי מדרשות כדרך שאני עושה צבית עולמים לכך נאמר לא תעשון לכם:

כי כל 'פולחן' שילא ציויתי לעובדם הרי זה כאילו 'ציויתי שלא לעובדם'!

(ד) וְהִגַּדְתָּ לְךָ וּשְׁמַעְתָּ וְדַרְשְׁתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אָמַת נָכוֹן הַדָּבָר נַעֲשֶׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל: (ה) וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהוּא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל שְׁעָרֶיךָ אֶת הָאִישׁ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה וּסְקַלְתֶּם בְּאֲבָנִים וּמָתוּ:

והנה ידוע הכלל 'השווה הכתוב איש לאשה לכל עונשין שבתורה', אם בדיני ממונות למדים זאת [בבבא קמא טו, א.] מ"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (שמות כ"א, א) ואם בעונשי גוף למדים זאת מהכתוב (במדבר ה, ו). "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם".

א. למה א"כ הוצרך הכתוב להדגיש בתחילת הענין 'איש או אשה'? וכי תעלה על דעתך שאשה שעבדה עבודה זרה אינה נענשת - עקב היותה 'אשה'!?

רמב"ן על דברים פרק יז פסוק ב
והזכיר איש או אשה - כי בעבור קלות דעת האשה תתפתה לעבוד ע"ז באות או מופת שנעשה לפניה, והעד נשי ירמיהו (ירמיה מד), וכן הזכיר באוב וידעוני (ויקרא כ כז) "או אשה" לרגילות הנשים בהם, כמו שאמר (שמות כב יז) מכשפה לא תחיה.

² ראה לעיל [ד, יט.] רש"י ד"ה ופן תשא עיניך ובד"ה שלאחריו 'אשר חלק ה' ובהמשך לכך נאמר: השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם'

ודבריו צ"ב, דמהיכי תיתי שהתורה תתחשב ב'קלות דעת' החוטא
לפוטרו מעונש?

ואינו דומה לאמור בעריות [ויקרא פרק כ,י], **"וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנָּאֵף אֶת אִשְׁתּוֹ
אִישׁ אֲשֶׁר יִנָּאֵף אֶת אִשְׁתּוֹ רַעְהוּ מוֹת יוּמַת הַנָּאֵף וְהַנָּאֶפֶת"** - אף
שלכאורה פשיטא שגם 'הנואפת' תומת.

כי שם היא עבירה הנעשית בשניים ודרכו של איש לכבוש והווא
אמינא שנפטור האשה, מפני שהיא נכבשת, אבל הכא מדובר ביחיד
או יחידה שעבדו כל אחד מדעת עצמו.

•

[וממשיך הרמב"ן]: ובספרי דרשו, כי בעבור שאמר במדיח (לעיל יג יד) יצאו
אנשים בני בליעל, ואין הדין ההוא ככה בנשים, הוצרך לפרש בעובד שהוא
שוה באיש ובאשה:

והנה ה'ספרי' ענה רק על 'איש או אשה' שבפסוק ב'³ - אבל דרשתו
איננה עונה מ"ט בפסוק ה' כפל שוב פעמיים 'איש ואשה'?

ב. ולא די בזה, אלא שחוזר ומדגיש **"אֶת הָאִישׁ הַהוּא או אֶת
הָאִשָּׁה הַהוּא" - מאי קמ"ל? וכי תעלה על דעתך שיסקלו
מישהו אחר שלא עבד ע"ז?!**

ובמשך חכמה ביאר ע"ז [דברים פרק יז פסוק ה]
... עוד י"ל דכיון לזה, דרק איש לבדו או אשה לבדה נסקלין, הא אם היו
עובדין עו"ג איש עם אשה [כלומר 'בני זוג'], דיתכן שאחד מהם עבד לא
בשביל שיקבל העו"ג לאלוד, רק עבד אותה לאהבת אשתו האדוקה או היא
עבדה מיראת אישה האדוק, והעובד עו"ג מאהבת אדם או מיראת אדם
סבר רבא דפטור...

לכן דייק קרא 'את הדבר הרע הזה אל שעריך את האיש או את האשה',
שבאופן זה אם הוא רע יסקלו ג"כ ודו"ק.

גם פירושו צ"ע: הרי מדובר כאן בעדים ובהתראה [והעובד לא אמר
לעדים שהתרו בו שמשתחוה מיראת בן זוגו] האמנם כל עו"ז במעשה

³ ובפש"מ די בזה שלא הזכיר בפרשתנו 'אנשים' וגם שלא יזכיר 'איש', אלא יכתוב 'כי ימצא
בקרבו אשר יעשה הרע בעיני ה' וגו' שנדע מזה שלא רק 'אנשים' חייבים אלא גם נשים כבכל
התורה.

יוכל לפטור עצמו מסקילה מספק שמא עבד מיראת או אהבת בן זוגו
[והלא הם דברים שבלב]!?

ועוד, שהרי בתחילת הענין כבר הודיע שמדובר ב'איש או אשה אשר
יעשה' [ולא אשר יעשו כ'בני זוג'] – למה יכפול זאת הכתוב [פסוק ה.].
כשאלה הבאה:

ג. ולא נחה דעת הכתוב עד שחזר פעם שלישית באותו פסוק 'את
האיש או את האשה' [וכאן בשניהם לא כתב 'ההוא'] וטעמא בעי...
ד. והפלא: שרש"י הפשטן איננו מתייחס כלל ל'כפל הלשונות',
שהוא קושיא רבתי בפשוטו של מקרא!

אמנם בגמרא מצינו שדייקה מפסוק זה, מיעוט לגבי עיר הנדחת:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף טז/ב

[על המשנה] 'ואין עושין עיר הנדחת' [אלא על פי ב"ד של שבעים
ואחד] מנא הני מילי? אמר רבי חייא בר יוסף אמר רבי אושעיא:
דאמר קרא 'והוצאת את האיש ההוא או את האשה ההיא' - איש
ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא כל העיר כולה לשעריך
[לשער העיר, אלא לבי"ד הגדול בירושלים]:

•

ונראה לומר, שלרש"י בפשוטו של מקרא, אין צריך לדיוק זה, שהרי
לעיל בפרשת ראה בענין עיר הנדחת, לא מוזכר כלל להוציאו 'אל
שעריך', כשם שגם ב'נביא שקר' לא מוזכר להוציאו 'אל שעריך',
כי גם הוא וגם עיר הנדחת, נידונים בירושלים -

ואין לומר, שהיינו חושבים שמכאן נלמד ל'עיר הנדחת', שהרי מובן
בפשט, שאינו דומה חומרת ציבור העובדים, שנגררו בצורה
מאורגנת אחרי מסיתים יבני בליעל [שלכן נאמרה פרשה זו לעיל
ב'ראה' - בהמשך לפרשת 'נביא שקר' שם - ולא הקישה התורה עיר הנדחת
בצמוד לעובד ע"ז יחיד] א"כ מהיכיל תיתי לחשוב שעיר הנדחת תידון
ב'שעריך' - דאיצטריך קרא למעוטי?

ועל כרחנו שאם רש"י איננו מתייחס לקושיא זו, צריך למצא לה הסבר
פשטני מתוך פרשנות מילולית של הפסוקים!

⁴ ולהעיר שהמקום היחידי בכל התורה שמוזכר 'אל שעריך' אצל מיתת ב"ד, הוא רק בעובד ע"ז
יחיד!

דין בסנהדרין ולא דין בסקילה

וי"ל שעיקר פרשה זו איננה באה לחדש שעווע"ז במזיד והתראה 'דינו סקילה'⁵, אלא שבמסגרת פרשת 'שופטים', בא ללמד את הסנהדרין כיצד הם צריכים להתייחס למשפטו עובד ע"ז במזיד:

מהפתיח של הענין, משמע שמדובר באירוע לא ברור של יהודי שהשתחוה לפסל בפרהסיא⁶ לעיני כל ישראל [כי אז הוא ליה למימר בקיצור: 'כל המשתחוה לאלילים סקול יסקל!'] – אלא מדובר ב'שמועה לא ברורה' שהגיעה לאזני הסנהדרין:

כמ"ש: "וְהָגֵד לְךָ⁷ וְשָׁמַעְתָּ" שאירע מקרה של עבודה זרה ולא ברור אם החוטא הוא 'איש או אשה'...

וכאן פונה התורה לסנהדרין שלא יוציאוהו לסקילה, עד שיהיה "וְדַרְשֵׁתָּ הֵיטֵב וְהֵנָּה אָמַת נָכוֹן הַדָּבָר" [עובדתית: שבאו עדים והעידו על פלוני/ת שעשה מעשה השתחווה לע"ז] נַעֲשֶׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת [וגם נתברר היטב שהשתחווה נעשתה באופן של 'תועבה', במזיד] בְּיִשְׂרָאֵל".

והטעם שדווקא בחטא זה הדגישה התורה את הצורך המיוחד ב'דרישה וחקירה היטב', כי החטא בעבודה זרה [למרות שביטוייו הוא ב'מעשה פולחן', אבל עיקרו] הוא במחשבה ואמונה באלילים.

כמבואר היטב בדרשות הר"ן - הדרוש האחד עשר [על הלשון 'ודרשת וחקרת היטב'] ... והנה מלינו הלשון הזה בתורה בג' מקומות, האחד בעיר הנדחת שכתוב בה: ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה

אמת נכון הדבר. והשני כאן בעבודה זרה: ודרשת היטב והנה אמת נכון הדבר. והשלישי בעדים זוממים: ודרשו השופטים.

⁵ כי אז היה לו לכתוב זאת בפרשת שלח עם דין בי"ד ששגגו בהוראתם בע"ז ועשו ציבור על פיהם, שם גם אמר דין היחיד שעבד ע"ז בשגגה, [חייב חטאת] שם גם מבאר ש'הנפש אשר תעשה ביד רמה' [ופירש"י שם: במזיד] חייב כרת [בלי עדים והתראה] ומזה מובן שבהתראה חייב מיתת בית דין [ושם היה לו לכתוב שעונשו סקילה].

⁶ כי ברוב המקרים לא יעזו לעבור איסור כה חמור בפרהסיא אלא בחדרי חדרים.
⁷ ולכן אין התורה מדגישה בפסוק ד. [על פי שניים עדים או שלשה וגו', כי מדובר שעדיין לא היתה 'עדות ברורה'! רק לאחר שהתורה דורשת מבית דין 'ודרשת היטב' והחקירה מובילה לאשמת 'סקילה', אז מדגישה התורה שחקירה זו צריכה להיות 'על פי שניים עדים' וגו']

ואע"פ שרבותינו ז"ל דרשו שכך הדין בכל דיני ממונות ... אעפ"כ אני אומר, שלפיכך נכתבו אלו הלשונות באלו המקומות בלעד, להעיר אותנו שכל דבר שמליאותו רחוק, אין ראוי שיאמינו השופטים ושיענישו הנחשד עליו אלא אחר הדרישה הגדולה. וכפי רוחק מליאות הענין, כן ראוי שתהיה דרישה יותר הגדולה.

ואין ספק שאין בתורה עבירה יותר חמורה מע"ז, וכפי חומר שבה ראוי להיות נכשלים מועטים, ושאין ראוי שיחשד שנכשל בה איש, ושאין ראוי ליענש רק אחר החקירה גמורה.

אבל מה שהוא רחוק מזה [מצב עוד יותר מופרך], שעיר אחת כלה יסכימו [אנשיה] לעבור עבירה חמורה, ומפני זה הפליג להאריך בעיר הנדחת שנתחזק מאד בדרישה וחקירה ושאילה, ולפיכך כפל הלשון בס ואמר: ודרשת וחקרת ושאלת היטב, לפי שהענין רחוק מליאותו מפני חומר העבירה. ומפני היות נכשלים מרובים לפיכך אין ראוי שיאמן רק אחר תכלית החקירה.

אבל יחיד העובד ע"א אין מליאותו רחוק כל כך [אף שגם הוא רחוק בדלעיל] כמליאות רבים העובדים אותה, ומפני זה לא נזהר השופטים להפליג בחקירה כל כך כמו שזוה בעיר הנדחת, שסם אמר: ודרשת וחקרת ושאלת היטב, וכאן לא אמר אלא "ודרשת היטב"

ואעפ"כ מפני שלמנא איש אחד נכשל בע"ז, יותר רחוק מהמנא נכשל בשאר העבירות מפני חומר שבה, לפיכך נכתב בה ודרשת היטב, להורותנו שאין ראוי לחשוד חשד ולהעניש איש מישראל על דבר המכוער הזה [המרוחק], אם לא אמר טוב הדרישה:

אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהוּא

ולכן בפסוק ה. נאמר: "וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהוּא אֲשֶׁר [התברר לנו בוודאות שהם אלו ש] עָשָׂו [במעשה] אֶת הַדָּבָר [וקבלוה עליהם בדיבור באלוה] הָרָע [מסיבות של כפירה ולא מטעמי יחסי זוגיות] הַזֶּה"

כדדריש בספרי שופטים פ"קא ו

ההוא. ולא אנוס⁸ [מיראת אשתו או מיראת בעלה] ולא שוגג [במעשה שלא ידע שעבודתה בכך] ולא מוטעה [שהטעהו המסית שעושה לשם שמים]: ההוא. לא אנוסה ולא שוגגת ולא מוטעת:

⁸ לא שכפאווה להשתחוות – דאז אצ"ל שפטור דהא בכל דיני התורה 'אונס רחמניה פטריה' – אבל בעבודה זרה אם עבד מיראת אדם או אהבתו - הלכה כרבא ד'פטור'.

לאפוקי 'איש או אשה' עליהם רק 'הוגד לך ושמעת' אבל לא 'דרשת
היטב', אין לך לסוקלם!

ואף דלכאורה מאי קמ"ל? פשיטא!
י"ל שבא להבדיל חטא היחיד [בעבודה זרה] מחטא עיר הנדחת, שם
מצינו שדי ב'התראה כללית', כמתואר ברמב"ם:

רמב"ם הלכות עבודת כוכבים פרק ד
(ו) והיאך דין עיר הנדחת בזמן שתהיה ראויה להעשות עיר הנדחת בית דין
הגדול שולחין ודורשין וחוקרין עד שידעו בראיה ברורה שהודחה כל העיר או
רובה וחזרו לעבודת כוכבים אחר כך שולחים להם שני תלמידי חכמים
להזהירם [שהוא ענין 'התראה'] ולהחזירם אם חזרו ועשו תשובה מוטב ואם
יעמדו באולתן בית דין מצוין לכל ישראל לעלות עליהן לצבא והן צרינן עליהם
ועורכין עמהן מלחמה עד שתבקע העיר

השגת הראב"ד
... א"א טוב הדבר שתועיל להם התשובה אבל לא מצאתי תשובה מועלת אחר
התראה ומעשה]:

וכתבו מפרשי הרמב"ם שהתראת שני הת"ח היא 'התראה כללית'
שאינה התראה גמורה ולכן עדיין יכולים לחזור בתשובה.

ובא הכתוב לחדש:
'את האיש ההוא' שנתברר לכם בוודאות שחטא אישית והוא במזיד
והתראה גמורה, כלומר, גם אם מדובר ב'יחידים רבים' [אבל אינם רובה
של עיר] לא סגי 'ב'התראה כללית' ואין די בה לחייבם סקילה, ללא
התראה אישית גמורה!

ושילש לומר: 'אֶת הָאִישׁ אוֹ אֶת הָאִשָּׁה'
בתחילת הפסוק קובע שגם אם נתברר לסנהדרין ש'האיש ההוא' –
הוא הוא זה שחטא וכן 'האשה ההוא' היא היא זו שחטאה, אזי כל
אחד מהם חייב סקילה!

כל זאת בתנאי שאינם 'איש ואשתו'. אלא כל אחד מהם הוא 'ההוא'
[לעצמו] ו'ההוא' [לעצמה] – אזי שניהם נסקלים בין איש ובין אשה. ולכן
כתיב בהם 'אשר עשו' [בל' רבים – שניהם] את הדבר הרע הזה'

אבל אם נתברר לבית דין שהם נשואים [ואין כל אחד מהם 'ההוא' לעצמו]
– אזי יש לסקול את מי מהם לסקול, כסברת ה'משך חכמה':

... דיתכן⁹ שאחד מהם עבד לא בשביל שיקבל העו"ג לאלוד, רק
עבד אותה לאהבת אשתו האדוקה או היא עבדה מיראת אישה
האדוק, והעובד עו"ג מאהבת אדם או מיראת אדם סבר רבא
דפטור – והלכה כמותו!

ובמקרה כזה של 'זוג', מצווה התורה שעל הסנהדרין 'לחקור ולברר
היטב' בוודאות: מי מביניהם היה דומיננטי בחטא [או] 'את האיש או
את האשה', אותו יש לסקול, ולא את בן/בת זוגו שנגררו אחריהם.

לסיכום:

- הפעם הראשונה דכתיב: 'איש או אשה' – [לא באה להגדיר את
עונשם, אלא] לתאר מה 'הוגד לך ושמעת', שמועה לא ברורה מי
היה העובד 'איש או אשה'...
- הפעם השנייה דכתיב: 'את האיש ההוא או את האשה ההוא' בא
לומר שיש 'לדרוש היטב' שאמנם זה/זו שאודותם 'שמעת' – אמנם
'הוא הוא' שעבד מדעתו ומרצונו ובמזיד! [כשמטרתו היא 'לעבור
בריתו']
- הפעם השלישית דכתיב שוב: 'את האיש או את האשה' – איננו
חוזר על הדברים, אלא בא לאפוקי שאם מדובר בזוג נשוי 'איש
ואשתו', אזי יתכן שסוקלים רק 'או את האיש או את האשה'...

⁹ אמנם אין לפטור בן זוג מעונש סקילה רק בגלל ספק ש'יתכן' שעשה זאת למלאת רצון בן זוג
ולא לשם ע"ז, אבל על בי"ד לחקור בדבר ואם אמנם יתברר שאחד מהם עבד ע"ז 'לשמה' של
בת זוגו ולא לשם ע"ז, אזי יש לסקול רק 'או את האיש או את האשה', כדלקמן.